

Universitätsbibliothek Wuppertal

Sexti Julii Frontini, Viri Consularis, Quæ Exstant

Frontinus, Sextus Iulius

Amstelodami, 1661

Liber II.

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1185](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1185)

SEXTI JULII FRONTINI
 DE AQUÆDUCTIBUS
 URBIS ROMÆ.
 LIBER II.

RERSECUTUS ea quæ de modulis dici fuit necessarium, nunc ponam quemadmodum quæque aquarum ^a Principum commentariis comprehensarum, usque ad nostram curam, habere visa sit, quantum quæque erogaverit, deinde quæ ipsi, scrupulosâ inquisitione præeunte, providentiâ optimi diligentissimique Principis Nervæ invenerimus. Fuerunt ergo in commentariis in universo quinariarum XII milia DCCLV: in erogatione XIV milia XVIII. plus in distributione quàm in accepto computabantur quinariæ MCLXIII. Hujus rei admiratio cum præcipuum officii opus in explorandâ fide aquarum atque copiâ credere, non mediocriter me convertit ad scrutandum, quemadmodum amplius erogaretur, quàm in patrimonio, ut ita dicam, esset. Ante omnia itaque capita ductuum metiri aggressus sum, sed longè, id est, circiter quinariis x milibus ampliorem, quàm in commentariis modum inveni, ut per singulas demonstrabo. Appiæ in commentariis adscriptus est modus quinariarum DCCC: uniuscujusque ad caput inveniri mensura non potuit, quoniam ex duobus rivis constat. Ad Gemellas tamen, qui locus est intra

^a Spem

a Ita legendum.

* Spem veterem, ubi jungitur cum ramo Augustæ, inveni
 altitudinem aquæ pedes quinque, latitudinem aquæ pedis
 unius & dodrantis. Fiunt areæ pedes octo & dodrans,
 centenariæ **xxii** & quadragenariæ quæ efficiunt quinarias
MDCCCXXV. amplius quàm in commentariis habent qui-
 narias **DCCCLXXXIII**. erogabat quinarias **DCCIIII**. minùs
 quàm in commentariis adscribitur quinariis **cxvii**. & ad-
 huc minùs quàm ad Gemellas mensura respondet quinariis
MCxxi. Intercidit tamen aliquantum ex ductus vitio, qui
 cùm sit depressior non facilè manationes ostendit, quas ei
 inesse ex eo apparet quòd in plerisque Urbis partibus præ-
 bita aqua observatur, idque quod ex eo manat. Sed &
 quaedam fistulas intra Urbem inventas deprehendimus. Ex-
 tra Urbem autem propter pressuram libræ, quæ fit cis ter-
 ram ad caput pedibus **L**, nullam accipit injuriam, sicut in-
 veni. Anioni veteri adscriptus est modus in commentariis
 quinariarum **MCCXXI**. ad caput inveni **IV** milia **CCxcviii**,
 præter eum modum, qui in proprium ductum Tiburtinum
 derivatur, amplius quàm in commentariis est quinariis **II**
 milibus **DCCCLVI**. quæ erogabatur antè quàm ad pis-
 cinam perveniret quinariæ **cclxi**. Modus in piscinâ,
 quæ per mensuras positas initur, efficit quinarias **II** milia
CCCLXII. Intercidebant ergo inter caput & piscinam qui-
 nariæ **MDCCCLXXIV**: erogabat post piscinam quinarias
MCCCLVIII: amplius, quàm in commentariis conce-
 ptionis modum significari diximus, quinariis **LXIII**. mi-
 nus quàm recipi in ductum potest. Nam posuimus qui-
 narias **MXIV**. Summa, quæ inter caput & piscinam, & post
 piscinam intercidebat quinariarum **II** milium **DCCCLXXXVIII**.
 quod errore mensuræ fieri suspicarer, nisi invenissem ubi a-
 verterentur mille **CLXII**. Martiæ in commentariis adscri-
 ptus est modus quinariarum **II** milium **CLXII**. Ad ca-
 put mensus inveni quinarias **IV** milia **Dxc**. amplius, quàm
 in commentariis est, quinariis **II** milibus **DXXVIII**. Ero-
 gaban-

* Quidam speciem, ut aliquoties supra.

gabantur antequam ad piscinam perveniret quinariæ xcv : & dabantur in adjutorium Tepulæ quinariæ xcii . Item Anioni quinariæ clxiv . Summa quæ erogabatur ante piscinam quinariæ cccli . Modus qui in piscinam mensuris positus inicitur cum eo, qui circa piscinæ ductum eodem canali in arcu excipitur, efficit quinarias ii milia decxcxiv . Summa quæ aut erogatur ante piscinam, aut in arcu recipitur, quinariarum iii milium ccxcv amplius, quàm in conceptis commentariorum positum est quinariis mcxxiii : minus quàm mensuræ ad caput actæ efficiunt quinariis mcccxcv . Erogabat post piscinam quinarias mdcccxli minus, quàm in commentariis conceptionis significari diximus, quinariis ccxxvii minus, quàm ex piscinâ in arcu recipiuntur, sunt quinariæ mciv . Summa utraque quæ intercidebant, aut inter caput & piscinam, aut post piscinam, quinariarum ii milium d . quas, sicut in cæteris, pluribus locis intercipi deprehendimus. Non enim eas cessare, manifestum est etiam ex hoc, eo quod è capite præter eam mensuram, quam nos comprehendisse capacitate ductus posuimus, effunduntur amplius ccc quinariæ. Tepulæ in commentariis adscriptus est modus quinariarum ccc . Hujus aquæ fontes nulli sunt, venis quibusdam constabat, quæ interceptæ sunt in Juliâ. Caput ergo ejus observandum est à piscinâ Juliæ : ex eâ enim primùm accipit quinarias cxc : deinde statim ex Martiâ quinarias xcii : præterea ex Anione novo ad hortos Epaphroditianos quinarias clxiii . Fiunt omnes quinariæ ccccxliv amplius quàm in commentariis quinariis. xlv , quæ inde erogantur, nec comparent. Juliæ in commentariis adscriptus est modus quinariarum dcxlix . ad caput mensura a iri non potuit, quoniam ex pluribus acquisitionibus constat, & ad vi ab Urbe miliarium universa in piscinam recipitur, ubi modus ejus manifestis mensuris efficit quinarias mccvi . amplius quàm in commentariis quinariis dlxiii . Præter-

ca

ea accepit prope Urbem, post hortos ^a Pallantianos, ex Claudiâ quinarias CLXII. Est omne Juliae in acceptis quinariae MCCCXLVIII: ex eo dat in Tepulam quinarias CXC. erogat suo nomine DCCCIII. Fiunt, quas erogat quinariae DCCCCXCIII. amplius quàm in commentariis habet quinarias CCCXLIII. minus quàm in piscina habere posuimus CXXIII. quas ipsas apud eos, qui sine beneficiis Principis usurpabant, deprehendimus. Virgini in commentariis adscriptus est modus quinariarum DCCLII minus. Mensura ad caput inveniri non potuit, quoniam ex pluribus acquisitionibus constat, & leniore rivo intrat prope Urbem ad miliarium VII in agrum, qui nunc est ^b Ceroni Commodi, ubi velociorem cursum habet. Mensuram ^c egi, quæ efficit quinariarum II milia DIIII. amplius quam in commentariis quinariis MDCCCLII. Omnibus approbatio nostra expeditissima est. Erogant enim omnes, quas mensura deprehendimus, ad II milia DIIII. Alstetinæ conceptionis modus nec in commentariis adscriptus est, nec in re præsentis certus inveniri potuit, cum ex lacu Alstetino, & deinde circa Careas ex Sabatino, quantum aquarii temperaverunt, habet non plus quinariis II milibus. Claudia abundantior aliis maximè injuriæ exposita est. In commentariis habet non plus quinariis II milibus DCCCLV, cum ad caput invenerim quinarias IV milia DCVII. amplius quàm in commentariis MDCCCLII. Aded autem nostra certior est mensura, ut ad VII ab Urbe miliarium, in piscinâ, ubi indubitata mensuræ sunt, inveniamus quinariarum III milia CCCXII. plus quàm in commentariis CCCCLVII. quamvis & ex beneficiis ante piscinam erogat, & plurimum subtrahi deprehenderimus, ided quod minus inveniatur, quàm revera esse debeant quinariis MCCCXCV. Et circa erogationem fraus apparet, quod neque ad commentariorum fidem, neque ad eas, quas ad caput egimus mensuras, neque ad illas saltem piscinas post tot injurias convenit. Solæ enim

^a Aliàs Plancianos, ut supra. ^b Ceronii. ^c Aliàs adegi.

enim quinarix MDCCCL erogantur. minus quàm commentariorum ratio dat quinariis MCV. minus autem quàm mensuræ ad caput factæ demonstraverunt quinariis II milibus DCCCLVII. minus etiam quàm in piscinâ invenit quinariis MDLXII. Itaque cùm sincera in Urbem proprio rivo perveniret, in Urbe miscebatur cum Anione novo, ut confusione factâ, & conceptio earum, & erogatio esset obscurior. Quod si qui fortè me acquisitionum mensuris blandiri putant, admonendi sunt Curtium & Cæruleum fontes, aquæ Claudix sufficere ad præstandas ductui suo quinaras, quas significavi, IV milium DCVII. ut præterea MDC effundantur. Nec eo inficias, quin ea quæ superfluent, non sint propriè horum fontium: capiuntur enim ex Augustâ, quæ inventa in Martix supplementum, dum illa non indiget, adjecimus fontibus Claudix, quamvis ne hujus quidem ductus omnem aquam recipiat. Anis novus in commentariis habere ponebatur quinaras III milium CCLXIII. mensus ad caput reperi quinaras IV milium DCCXXXVIII. amplius quàm in conceptelis commentariorum est quinariis MCCCCLXXV. quarum acquisitionem non avide me amplecti, quò non alio modo manifestius probem quàm erogatione ipsorum commentariorum, major pars earum continetur. Negatur enim quinararum IV milium CCXI. alioquin in eisdem commentariis invenitur conceptio, non amplius quàm III milium CLXIII. Præterea intercipi non tantùm DXXVII, quæ inter mensuras nostras & erogationem interfunt, sed & longe ampliorem modum deprehendi, ex quo apparet etiam, exuberare comprehensam à nobis mensuram. Cujus rei ratio est, quòd vis aquæ rapacior, ut ex largo & celeri flumine excepta, velocitate ipsâ ampliat modum. Non dubito aliquos annotaturos, quòd longè major copia actis mensuris inventa sit, quàm erat in commentariis Principum.

Q

Cujus

Alia quoniam modo m. p. q. e. i. commentariorum: major pars earum continebatur quinararum IIII. milibus CCXI. In eisdem, &c.

Cujus rei causa error est eorum, qui ab initio parum diligenter uniuscujusque fecerunt æstimationem. Ac ne metu æstatis ac siccitatum in tantum à veritate eos recessisse credam, constantibus quidem ipsis mensuris Julio mense hanc uniuscujusque copiam, quæ supra scripta est, a totâ deinceps ætate durantem exploravi. Quæcunque tamen est causa à quâ procedit, illud utique detegitur, x milia quinariarum intercidisse, dum beneficia sua Princeps secundum modum commentariis adscriptum temperat. Sequens diversitas est, quòd alius modus concipitur ad capita, alius nec exiguo minor in piscinis, minimus deinde in distributione continetur. Cujus rei causa est fraus aquariorum, quos aquas ex publicis ductibus in privatorum usum derivare deprehendimus. Sed & plerique possessorum, ex quorum agris aquæ circuducuntur, fraude formas rivorum perforant, unde fit, ut ductus publici hominibus privatis vel ad hortorum usum subserviant, vel ad itinera suspendant. Ac de vitis ejusmodi nec plura, nec meliora dici possunt, quàm à Cœlio Rufo dicta sunt in eâ concione cui titulus est DE AQUIS. Quæ nunc nos omnia, simili licentiâ usurpata, utinam non per offensas probaremus. Irriguos agros, tabernas, cœnacula, & corruptelas denique omnes perpetuis salientibus instructas invenimus, non quòd falsis titulis aliæ pro aliis aquæ erogabantur, etiamsi inter leviora cæteris vitia, inter ea tamen, quæ emendationem videbantur exigere, b mirandum est, quod ferè circa montem Cœlium & Aventinum accidit, qui colles, prius quàm Claudia c perduceretur, utebantur Martiâ & Juliâ: sed posteaquam Nero Imperator Claudiam opere arcuato assumpsit, exceptam usque ad templum Divi Claudii d perduxit, ut inde distribueretur, priores non ampliata, sed amissæ sunt: nulla enim castella adjecit, sed iisdem usus, quorum, quamvis mutata aqua, vetus appellatio mansit. Satis jam
de mo-

a Ita legendum. b numerandum. c Aliàs produceretur.

d Aliàs produxit.

de modo cujusque, & veluti novâ quâdam acquisitione aquarum, & fraudibus, & vitiiis, quæ circa eas erant, dictum est: superest ut erogationem, quam ^a confectam, ut sic dicam, in massam invenimus, imò & falsis nominibus positam, per nomina aquarum, uti quæque se habet, & per regiones Urbis digeramus. Cujus comprehensionem scio non jejunam tantum, sed etiam perplexam videri posse: ponemus tamen quàm brevissimè, ne quid velut formulæ officii desit iis, quibus sufficiet cognovisse summa, licebit tamen transire leviora. Ut ergo distributio quinariarum XIV milium x & VIII, ita & quadragenariorum XXXVI, quia una quandoque ex quibusdam aquis in adiutorium aliarum datur, & bis in speciem erogationis cadit, sed semel in computationem venit. Ex his dividuntur extra Urbem quinarix IV milia LXIII. ex quibus nomine Cæsaris quinarix MDCCXXVII. privatis quinarix II milia CCCXXXVI, reliquæ intra Urbem MDCCCLV distribuiebantur in castella CCXLVII. quibus erogabantur sub nomine Cæsaris quinarix MDCCVII semis: privatis quinariorum III milia DCCCXLVII. usibus publicis quinariorum IV milia CCCCL. ex eo castris CC quinarix CCLXXIX. operibus publicis LXXV quinarix MMCCCCI. muneribus XXXIX quinarix CCCLXXXIII. lacubus DXXI quinarix MCCCXXV. Sed & hæc ipsa dispensatio per nomina aquarum ad regiones Urbis partienda est. Ex quinaris ergo XIV milibus x & VIII, quam summam erogationibus omnium aquarum exposuimus, dantur nomine Appiæ extra Urbem quinarix tantummodò v, quoniam libra humilior oritur, & à metitoribus reliquæ quinarix DXXCIX intra Urbem dividebantur per regiones II, v, VIII, IX, XI, XII, XIII, XIV, in castella XX, ex quibus nomine Cæsaris quinarix CLI. privatis quinarix CXCIV. publicis quinarix CCCLIV. ex eo castris I quinarix IV. operibus publicis XIV quinarix CXXIII. muneris I quinarix II. lacubus

Q²

XCII qui-

XCII quinariæ CCXXVI. Anionis veteris erogabantur extra
 Urbem nomine Cæsaris quinariæ CLXIX. privatis quinariæ
 CCCIV. reliquæ quinariæ MDVIII semis. intra Urbem divide-
 bantur per regiones I, III, IV, V, VI, VII, VIII, XII, XIV, in
 castella XXXV. ex quibus nomine Cæsaris quinariæ LX. usi-
 bus privatis quinariæ CCCXC. publicis quinariæ CLIII. ex eo
 castris I quinariæ L. operibus publicis XIX quinariæ CXCVI.
 muneribus IX quinariæ LXXXVIII. lacubus XCIV quinariæ
 CCXVIII. Martiæ erogabantur extra Urbem nomine Cæ-
 saris quinariæ CCLXIX. reliquæ quinariæ MCCCCLXXII. intra
 Urbem dividebantur per regiones I, III, IV, V, VI, VIII,
 IX, XIV, in castella LI. ex quibus nomine Cæsaris quina-
 riæ CXVI. privatis quinariæ DXLIII. castris IV quinariæ XLII.
 operibus publicis XV quinariæ XLI. muneribus XII quina-
 riæ CIV. lacubus CXIV quinariæ CCLVI. Tepulæ erogaban-
 tur extra Urbem nomine Cæsaris quinariæ LVIII. privatis
 LVI. reliquæ quinariæ CCCXXXI. intra Urbem dividebantur
 per regionem IV, V, VI, VII, in castella XIV. ex quibus no-
 mine Cæsaris XXXIV. privatis quinariæ CCXXVII. usibus pu-
 blicis quinariæ L. ex eo castris II quinariæ XII. operibus
 publicis III quinariæ VII. lacubus XIII quinariæ XXXII.
 Juliæ fluebant extra Urbem nomine Cæsaris quinariæ LXXXV.
 privatis quinariæ CXXII. reliquæ quinariæ DXLVIII. intra
 Urbem dividebantur per regiones II, III, V, VI, VIII, X,
 XII, in castella XVII. ex quibus nomine Cæsaris quinariæ
 XVIII. usibus publicis quinariæ CCCLXXIII. ex eo castris
 quinariæ LXIX. operibus publicis quinariæ CXXI. muneribus
 quinariæ LXVII. lacubus XXVIII quinariæ LXV. Vir-
 ginis nomine exhibant extra Urbem quinariæ CC reliquæ quina-
 riæ MMCCCIV. intra Urbem dividebantur per regiones
 VII, VIII, XIV, in castella XXVI. ex quibus nomine Cæsaris
 quinariæ DXLIX. privatis quinariæ CCCXXXVIII. usibus
 publicis MCCCXVII. ex eo muneribus II quinariæ XXVI.
 lacubus XXV quinariæ LXI. operibus publicis XVI quina-
 riæ MCCCXXX. in quibus per se Euripo, cui ipsa nomen
 dedit,

dedit, quinarîæ CCCCLX. Alſietinæ quinarîæ CCCXCII. hæc tota extra Urbem confumitur, nomine Cæſaris quinarîæ CCCCLIV. privatis quinarîæ CXXXVIII. Claudia & Anio novus extra Urbem proprio quæque rivo erogabatur, intra Urbem confundebatur. Et Claudia quidem extra Urbem nomine Cæſaris dabat quinarîas CCXVII. privatis quinarîas CCCXXXIX. Anio novus nomine Cæſaris DCCXXXVIII. reliquæ utriusque quinarîæ MMMCCCCXCVIII intra Urbem dividebantur per regiones a Urbis, XIV, in caſtella XCII. ex quibus nomine Cæſaris quinarîæ MDCCCXV. privatis quinarîæ MLXVII. uſibus publicis quinarîæ MXII. ex eo caſtris IX quinarîæ CXLIX. operibus publicis XVIII quinarîæ CCLXIX. muneribus XII quinarîæ CVII. lacubus CXXVI quinarîæ CCCXXVII.

HÆC copia aquarum ad Nervam Imperatorem uſque computata, ad hunc modum deſcribatur: nunc providentiâ diligentiffimi Principis, quicquid aut fraudibus aquariorum intercipiebatur, aut inertia pervertebat, quaſi novâ inventione fontium accrevit, ac propè publicata ubertas eſt, tum & ſedulâ deinde partitione diſtributa, ut regionibus, quibus ſingulæ ſerviebant aquæ, plures darentur, tanquam Cœlio & Aventino, in quos ſola Claudia per arcus Neronianos ducebatur. Quo fiebat, ut, quoties deſectio aliqua interveniſſet, celeberrimi colles ſitirent, quibus nunc plures aquæ, & inprimis Martia reddita ampliore opere à Cœlio in Aventinum uſque perducitur, atque etiam omni parte Urbis lacus tam novi quàm veteres, plerique binos ſalientes diverſarum aquarum acceperunt, ut ſi caſus alterutram impediſſet, alterâ ſufficiente non deſtitueretur uſus. Sentit hanc curam Imperatoris piiffimi Nervæ Principis ſui Regina & domina orbis indies, quæ terrarum Dea conſiſtit, cui par nihil, & nihil ſecundum, & magis ſentiet ſalubritas ejuſdem æternæ Urbis, aucto caſtellarum, operum, munerum, & lacuum numero, nec minus ad privatos

commodum, quod ex incremento beneficiorum ejus diffunditur. Illi quoque qui timidi illicitam aquam ducebant, securi nunc ex beneficiis fruuntur. Ne pereutes quidem aquæ otiosæ sunt: nam immundiciarum facies, & impurior spiritus, & causæ gravioris cæli, quibus apud veteres Urbis infamis aër fuit, sunt remotæ. Non præterit me debere operi novæ erogationis ordinationem, sed hæc cum incremento adjunxerimus, intelligi oportet non esse eam ponendam, nisi cum consummata fuerit. Quid, quod nec hoc diligentæ Principis, quam exactissimam civibus suis præstat, sufficit, parùm præsidii ac voluptatis nostris contulisse sese credentis, quod tantam copiam adjiciat, nisi eam sinceriolem jucundiolemque faciat? Operæ precium est ire per singula, per quæ ille occurrendo vitiis quorundam, universis adjecit utilitatem. Etenim quando civitas nostra, vel cum exigui imbres supervenerant, non turbulenta limosasque aquas habuit? nec quia hoc universis ab origine a naturæ est, aut quia istud incommodum sentire debeant quod capiuntur ex fontibus, imprimis Martia & Claudia, ac reliquæ, quarum splendor à capite integer, nihil aut minimum pluviam inquinatur, si putei extracti objecti sunt. Aquæ Anionis minùs permanent limpidae: nam b sumitur ex flumine, ac sæpe etiam sereno turbantur, quoniam Anio quamvis purissimo defluens lacu, mobilibus tamen cedentibus ripis, aufert aliquid quo turbetur, priusquam deveniat in rivos: quod incommodum non solum hybernis ac vernis, sed æstivis imbribus sentit, quo tempore exit gratior aquarum sinceritas. Ex iis igitur alter, id est Anio vetus, cum plerumque libra sit inferior, incommodum infra se tenet. Novus autem Anio vitiabat cæteras: nam cum editissimus veniat, & in primis abundans, aliquando defectiõni aliarum succurrit. Imperitia verò aquariorum, deducentium in alienos eum specus, frequentius quàm explemento opus erat, etiam sufficientes aquas inquinabat, maxime

a Aliàs non est. b mutantur, F. mutantur.

ximè Claudiam, quæ per multa milia passuum proprio ducta rivo, Romæ demum cum Anione pernixta, in hoc tempus perdebatur proprietatem, adeoque obvenerunt non succurrebat, ut pleræque aquæ accerferentur per imprudentiam, non uti dignum erat aquis parientium Martiam, ita ut ipsam splendore & rigore gratissimam, balneis ac fullo-nicis, & relatu quoque fœdis ministeriis deprehenderimus servientem. Omnes ergo discerni placuit, tum singulas ita ordinari, ut in primis Martia potui tota serviret, & deinceps reliquæ secundum suam quæque qualitatem aptis usibus assignarentur, sicut Anio vetus pluribus ex causis, quo interior excipitur minus salubris, in hortorum rigationem, atque in ipsius Urbis sordidiora exiret ministeria. Nec satis fuit Principi nostro cæterarum restituisse copiam, sed etiam gratiam. Anionis quoque novi vitia excindi posse vidit. Omisso enim flumine repeti ex lacu, qui est super villam Neronianam Sublacensem, ubi limpidissima est, jussit. Nam cum oriatur Anio supra Trebam angustam, seu quia per saxosos montes decurrit, paucis circa ipsum opidis objacentibus cultis, seu quia lacus altitudine, in quo excipitur, velut depuratur, imminentium quoque nemorum opacitate inumbratus, frigidissimus simul ac splendidissimus eò pervenit. Hæc tam fœlix proprietates aquæ omnibus dotibus æquatura Martiam, copiâ verò superatura, veniet in locum deformis illius ac turbidæ. Novum Imperatorem Cæsarem Nervam Trajanum Augustum præscribente titulo.

SEQUITUR ut indicemus, quod jus ducendæ sit aquæ, quæve cura ductuum sit habenda: quorum alterum ad cohibendos intra modum impetrati beneficii privatos; alterum ad ipsorum ductuum pertinet tutelam, in quibus dum altiùs repeto leges de singulis, quas latè quidem apud veteres observatas inveni, earum æquitatem prudentiamque reticendam non censui. Apud antiquos omnis aqua in

Q 4

publi-

* Aliàs interior accipitur.

publicos usus erogabatur; legeque cautum ita fuit: NE. QUIS. PRIVATUS. ALIAM. DUCAT. QUAM. QUÆ. EX. LACU. HUMUM. ACCEDIT. (hæc enim verba sunt ejus legis) id est, quæ ex lacu abundavit: eam nos caducam vocamus. Et hæc ipsa non in alium usum, quàm in balnearum, aut fullonicorum dabatur, eratque vectigalis statuta merces, quæ in publicum penderetur: aliquid & in domos Principum dabatur, concedentibus reliquis. Ad quem autem magistratum jus dandæ vendendæve aquæ pertinuerit, in iis ipsis legibus variatur. Interdum enim ab Ædilibus, interdum à Censoribus permissum invenio: sed apparet quoties in Republicâ erant, ab illis potissimum petatum: cum ii non erant, Ædiliam eam potestatem fuisse. Ex quo manifestum est, quanto potior cura majoribus communium utilitatum, quàm privatarum volutatum fuerit, cum ad usum publicum pertineret etiam ea aqua, quam privati ducebant. Tutelam autem singularum aquarum locari solitam invenio, positamque redemptoribus necessitatem, certum numerum circa ductus extra Urbem, & certum in Urbe fervorum opificum habendi, & quidem ita, ut nomina quoque eorum, quos habituri erant in ministerio, per quasque regiones in tabulas publicas deferrent, eorumque operum probandorum curam fuisse ^a per Censores aliquando & Ædiles, interdum etiam ^b Censoribus eam provinciam obvenisse, ut apparet ex eo, quod factum est ^c C. Liciano Cefulâ, & M. Fabio Censoribus. Quantopere autem curæ fuerit, ne quis violare ductus, a quamve non concessam derivare auderet, cum ex multis apparere potest, tum ex hoc, quod Circus Maximus ne diebus quidem ludorum Circensium, nisi Ædiliam aut Censorum permissu, irrigabatur: quod durasse etiam postquam res ad curatores transiit sub Augusto, apud Attejum Capitonem legimus. Agri verò qui aquâ publicâ contra legem essent

^a penes. ^b c ex Senatusconsulto, quod factum est C. Licinio Getâ & Q. Fabio Coss. Vide Notas.

essent irrigati, publicabantur. Mancipia etiam, sicut ea quæ adversus legem multa loco fecisse dicebantur. In iisdem legibus adjectum est ita: NE. QUIS. AQUAM. OLETATO. DOLO. MALO. UBL. PUBLICE. SALIT. SI. QUIS. OLETARIT. SESTERTIORUM. X. MILIUM. MULCTA. ESTO. Oletato, videtur esse olidam facito, cujus rei causa Ædiles Curules jubebantur per vicos singulos ex iis, qui in unoquoque vico habitarent prædiave haberent, binos præficere, quorum arbitrato aqua in publicum saliret. Primus M. Agrippa post Ædilitatem, quam gessit Consularis, operum suorum & munerum veluti perpetuus curator fuit, *a* qui jam copiâ permittente descripsit, quid aquarum publicis operibus, quid lacubus, quid privatis daretur. Habuit & *b* familiam propriam, aquarum quæ tueretur ductus, atque castella, & lacus. Hanc Augustus hæreditatem ab eo sibi relictam publicavit. Post eum Q. Ælio Tuberone, P. Fabio Maximo iterum Coss. in re, quæ usque in id tempus, quasi potestate actâ, certo jure eguisset, Senatusconsulto acta sunt, ac lex promulgata. Augustus quoque edicto complexus est, quo jure uterentur, qui ex commentariis Agrippæ aquas haberent, totâ re in sua beneficia translatâ. Modulos etiam, de quibus dictum est, constituit, & rei continendæ exercendæque *c* curatorem fecit Messalam Corvinum, cui adjutores dati Posthumius Sulpitius Prætorius, & L. Cominius Pedarius, insignia eis quasi magistratibus concessa, deque eorum officio Senatusconsultum factum, quod infra scriptum est:

S. C.

QUOD. Q. ÆLIUS. TUBERO. P. FABIVS. MAXI-
MIUS. COSS. V. F. DE. IIS. QUI. CURATORES.
AQUARUM. PUBLICARUM. EX. SENATUSCONSUL-
TO. A. CÆSARE. AUGUSTO. NOMINATI. ESSENT.
ORDINANDIS. D. E. R. Q. F. P. D. E. R. I. C.

Q 5

PLACE-

a qui etiam. *b* Aliâs familiam propriam aquarum, que, &c.
c Aliâs auctorem.

PLACERE. HUIC ORDINI. EOS. QUI. AQUIS. PUBLICIS. PRÆESSENT. CUM. EJUS. REI. CAUSA. EXTRA. URBEM. ESSENT. LICTORES. BINOS. ET. SERVOS. PUBLICOS. TERNOS. ARCHITECTOS. SINGULOS. ET. SCRIBAS. ET. LIBRARIOS. ACCENSOS. PRÆCONESQUE. TOTIDEM. HABERE. QUOT. HABENT. IL. PER. QUOS. FRUMENTUM. PLEBEL. DATUR. CUM. AUTEM. IN. URBE. a EJUDEM. CAUSA. ALIQUID. AGERENT. CÆTERIS. APPARITORIBUS. IISDEM. PRÆTERQUAM. LICITORIBUS. b UTI. QUE. QUIBUS. APPARITORIBUS. EX. HOC. S. C. CURATORIBUS. AQUARIUM. UTI. LICERET. c EOS. DIEBUS. X. PROXIMIS. QUIBUS. S. C. FACTUM. ESSET. AD. ÆRARIUM. d DEFERRENTUR. QUI. QUE. ITA. DELATI. ESSENT. IIS. PRÆTORES. ÆRARII. e MERCEDE. CIBARIA. QUANTA. PRÆFECTI. ERUMENTO. f DANDA. DARE. DEFERRE. SOLENT. ANNUA. DARENT. ET. ATTRIBUERENT. IISQUE. EAS. PECUNIAS. SINE. FRAUDE. SUAS. g FACERE. LICERET. UTI. QUE. TABULAS. CHARTAS. h CÆTERAQUE. QUÆ. EJUS. CURATIONIS. CAUSA. i OPVS. ESSET. IIS. CURATORIBUS. k PRÆBENDA. Q. ÆLIVS. P. FABIVS. COSS. AMBO. ALTERVE. l SI. IIS. VIDEBITVR. ADHIBITIS. PRÆTORIBUS. m QUI. ÆRARIO. PRÆSINT. ET. PRÆBENDA. LOCENT.

Itemque cum viarum frumentique curatores, qui quartâ parte anni publico fungebantur ministerio, ut curatores aquarum judiciis vacent privatis, publicisque, apparitores & ministeria, quamvis perseveret adhuc ærarium in eos erogare, tamen etiam curatorum videntur defuisse inertiam, & segnitiam non agentium officium. Egressi autem Urbem duntaxat agendæ rei causa, Senatus præsto esse lictores iusserat: nobis circumeuntibus rivus, fides nostra, & autoritas à

Prin-

a EIUS. REI. Sic Bris. b UTI QUIBUS. APPARITORIBUS. EX. HOC. S. C. CURATORIBUS. AQUARUM. VII. LICERET. *Cic.* Sic Bris. c IN. DIEBUS. d DEFERRENT. e MERCEDEM. MERCEDES. Bris. f DANDO. g CAPERE. h CÆTERAS. QUÆQUE. I ESSENT. k PRÆBERI. l SI. VIDEBITUR. m QUI. ÆRARIO. PRÆSUNT. PRÆBENDA. LOCENT. EA. PRÆBENDA. LOCENT.

Principe data pro licitoribus erit. Cùm rem produxerimus ad initium curatorum, non est alienum subungere, qui post Messalam huic officio ad nos usque præfuerint. Messalæ successit, Silio & Planco Coss. Attejus Capito: Capitoni, L. Martio C. Antistio Vetere Coss. Satrius Rufus: Satrio, Sergio Cornelio Cethego, L. Visellio Varrone Coss. M. Coccejus Nerva, Divi Nervæ avus, scientiâ juris illustris: Huic successit, F. Persico, L. Vitellio Coss. C. Octavius Lenas: Lenati, Juniano, & Nonio Asprenate Coss. Aquila: Huic successit M. Porcius Cato: Post quem, Sexto Nonio Celere, & Junio Quintiliano Coss. Didius: Gallus: Gallo, Q. Veranio, Pompejo Longino Coss. Cn. Domitius Afer: Afro, Nerone Claudio Cæsare quartum, & Cossio Cossi filio Coss. L. Piso: Pisoni, Virginio Rufo, & Memmio Regulo Coss. Petronius Turpilianus: Turpiliano, Crasso Frugi, & Lecanio Basso Coss. P. Marius: Mario, L. Telefino, & Suetonio Paulino Coss. Fontejus Agrippa: Agrippæ, Silio, & Galerio Trachalo Coss. ^a Alipius Crispus: Crispo, Vespasiano tertium, & Coccejo Nervâ Coss. Pompejus Silvius: Silvino, Valerio, & Messalino Coss. T. Anius Flavianus: Flaviano, Vespasiano quintum, & Tito tertium Coss. Acilius Aviola: Post quem Imperatore Nervâ tertium, & Virginio Rufo tertium Coss. ad nos cura translata est. Nunc quid observare curator aquarum debeat, & leges, Senatusque consulta ad instruendum eum pertinentia, subjungam. Circa jus ducendæ aquæ in privatis hæc observanda sunt, & ne quis sine literis Cæsaris, id est, ne quis aquam publicam non impetratam, & ne quis amplius quàm impetratum fuerit ducat. Ita enim efficiemus, ut modus, quem acquiri diximus, possit ad novos salientes, & ad nova Principis beneficia pertinere. In utroque autem magna cura multiplici opponenda fraudi est. Sollicitè subinde ductus extra Urbem sunt circumeundi ad recognoscenda beneficia. Idem

in

^a Aliàs *Albius*.

in castellis salientibus publicis faciendum, ut sine intermissione diebus noctibusque aqua fluat, quod Senatus quoque consulto curator facere jubetur; cujus hæc quoque verba sunt:

QUOD. ÆLIUS. TUBERO. ET. P. FABIVS. MAXIMVS. a O. V. F. COSS. DE. NUMERO. PUBLICORVM. SALIENTIVM. QUI. IN. VRBE. ESSENT. INTRAQUE. ÆDIFICIA. VRBI. CONJUNCTA. QUOS. M. AGRIPPA. FECISSET. Q. F. P. D. E. R. I. C. NEQUE. AUGERI. PLACERE. NEC. MINVI. NUMERVM. b PUBLICORVM. SALIENTIVM. QUOS. NUNC. ESSE. RETULERVNT. II. QUIBVS. NEGOTIVM. A. SENATV. EST. c IMPERATVM. VT. INSPICERENT. AQUAS. PUBLICAS. INIRENTQUE. NUMERVM. SALIENTIVM. PUBLICORVM. ITEMQUE. PLACERE. CURATORES. AQUARVM. QUOS. S. C. CÆSAR. AVGVSTVS. EX. SENATVS. AVTORITATE. NOMINAVIT. DARE. OPERAM. VTI. SALIENTES. PUBLICI. QUAM. ASSIDVIVSIME. INTERDVI. ET. NOTV. AQUAM. IN. VSV. POPVLI. FVNDERENT.

In hoc Senatusconsulto crediderim annotandum, quodd Senatus tam augeri quàm minui salientium publicorum numerum veterit. Id factum existimo, quia modus aquarum, quæ iis temporibus in Urbem veniebant, antequam Claudia & Anio novus *d* perducerentur, majorem erogationem *e* capere non videbatur. Qui aquam in usus privatos deducere volet, impetrare eam debet, & à Principe epistolam ad curatorem adferre. Curatores deinde beneficio Cæsaris præstare maturitatem, & procuratorem ejusdem officii libertum Cæsaris protinus scribere. Procuratorem autem primus Ti. Claudius videtur admovisse, postquam Anionem novum & Claudiã induxit. Quid contineat epistola Julia, fieri quoque notum debet, ne quando negligentiam, aut fraudem suam ignorantix colore defendat. Procurator calicem ejus moduli, qui fuerit impetratus, adhibitis libratibus

a COSS. V. F. sic supra semel & infra quater. b omitt. c DATVM. d Alias producerentur. e Alias cupere.

toribus signari cogitet, & diligenter intendat mensurarum, quas supradiximus, modum, & earum notitiam habeat, ne sit in arbitrio libratorum interdum majoris luminis, interdum minoris, pro gratiâ personarum, calicem probare. Sed neque statim ^a adhuc liberum subjiciendi, qualemcunque plumbeam fistulam permittat arbitrium: verùm ejusdem luminis, quo calix signatus est, eundem per pedes quinquaginta prope det, sicut Senatusconsulto, quod ^b subjiciendum est, cavetur.

QUOD. Q. ÆLIUS. TUBERO. c. Q. FABIIUS. MAXIMUS. COSS. V. F. QUOSDAM. PRIVATOS. EX. RIVIS. PUBLICIS. AQUAM. DUCERE. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. V. I. C. NE. CUI. PRIVATO. AQUAM. DUCERE. EX. RIVIS. PUBLICIS. LICERET. UTIQUE. OMNES. II. QUIBUS. AQUÆ. DUCENDÆ. JUS. ESSET. DATUM. EX. CASTELLIS. DUCERENT. ANIMADVERTERENTQUE. CURATORES. AQUARUM. QUIBUS. LOCIS. INTRA. EXTRAQUE. URBEM. APTE. CASTELLA. PRIVATI. FACERE. POSSENT. EX. QUIBUS. AQUAM. DUCERENT. QUAM. EX. CASTELLO. COMMUNEM. ACCEPISSENT. A. CURATORIBUS. AQUARUM. NE. CUI. EORUM. QUIBUS. AQUA. DARETUR. PUBLICA. JUS. ESSET. INTRA. QUINQUAGINTA. PEDES. EJUS. CASTELLI. EX. QUO. AQUAM. DUCERENT. LAXIOREM. FISTULAM. SUBJICERE. QUAM. QUINARIAM.

In hoc Senatusconsulto dignum admiratione est, quòd aquam non nisi ex castello duci permittit, ne aut rivi, aut fistulæ publicæ frequenter lacerarentur.

JUS impetratæ aquæ neque hæredem, neque emptorem, neque ullum novum dominum prædiorum sequitur. Balneis, quæ publicè lavarent, privilegium antiquitatis concedebatur, ut semel data aqua perpetuò maneret, sicut ex veteribus Senatusconsultis cognoscimus, ex quibus unum subjeci: nunc omnis aquæ cum possessore instauratur beneficium.

QUOD.

^a Aliàs ab hoc. ^b Aliàs subjectum. ^c P. FABIIUS. M. sic supra & infra in Senatusconsultis.

QVOD. Q. ÆLIVS. TVBERO. P. FABIVS. MAXI-
MVS. COSS. V. F. CONSTITVI. a OPORTERET.
QVO. JVRE. EXTRA. INTRAQVE. VRBEM. DV-
CERENT. AQVAS. IIS. QVIBVS. ATTRIBVTÆ.
ESSENT. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. VTI.
IIS. QVOQVE. MANERET. ATTRIBVTIO. AQUA-
RVM. EXCEPTIS. QVÆ. IN. VSVM. BALNEO-
RVM. ESSENT. DATÆ. AVT. AVGVSTI. NO-
MINE. QVOAD. IIDEM. DOMINI. POSSIDERENT.
ID. SOLVM. IN. QVO. ACCEPISSENT. AQVAM.

Cùm vacare aliqua cœperint, adnunciatur, in commentariosque redigitur, qui respiciuntur, ut petitoribus ex vacuis dari possint. Has aquas statim *b* interdicere solebant, ut medio tempore venderent aut possessoribus prædiorum, aut aliis. Humanius etiam visum est Principi nostro, ne prædia subito destituerentur, triginta dierum spacium indulgeri, intra quod ii, ad quos res pertinet, irrigarent. De aquâ in prædia sociorum datâ, nihil constitutum invenio, perinde tamen observatur, ac jure cautum, ut dum quis ex iis, qui communiter impetraverunt, superesset, totus modus prædiis assignatus flueret: & tunc demum renovaretur beneficium, cum defuisset quisque ex iis, quibus erat datum possidere. Impetrata aqua alio quàm in ea prædia, in quæ data erat, aut ex alio castello, quàm quo ex epistolâ Principis contrahebat duci, palam Senatusconsulto non oportet, sed & Mandatis prohibetur. Impetrantur autem & hæ aquæ, quæ caducæ vocantur, id est, quæ aut ex castellis effluunt, aut ex manationibus fistularum, quod beneficium à Principibus parcissimè tribui solitum, sed fraudibus aquariorum obnoxium est, quibus prohibendis quanta cura debeat, ex capite Mandatorum manifestum erit, quod subjeci:

CADVCAM. NEMINEM. VOLO. DVCERE. NISI.
QVI. MEO. BENEFICIO. AVT. PRIORVM. PRIN-
CIPVM. HABENT. a NAM. NECESSE. EST. EX.
CASTEL-

a OPORTERE. Sic Briff. *b* Aliàs *introducere*. *c* Aliàs *NON*.

CASTELLIS. ALIQVAM. PARTEM. AQVÆ. a AFFLVERE. CVM. HOC. PERTINEAT. NON. SOLVM AD URBIS. NOSTRÆ. SALVBKITATEM. SED ETIAM. AD. VTILITATEM. CLOACARVM. ABLVNDARVM.

Explicitis quæ ad ordinationem aquarum privati usus pertinebant, non ab re est quædam ex iis, quibus circumscribi saluberrimas constitutiones in ipso rei actu deprehendimus, exempli causa attingere. Ampliores quosdam calices quàm impetrati erant positos in plerisque castellis inveni, & ex iis aliquos ne signatos quidem. Quoties autem signatus calix excedit legitimam mensuram, ambitio procuratori, qui eum signavit, detegitur: cum verò ne signatus quidem est, manifesta culpa omnium, maximè accipientis deprehenditur, deinde villici. In quibusdam cum calices legitimæ mensuræ signati essent, statim amplioris moduli fistulæ subiectæ fuerunt: unde acciderat, ut aqua non per legitimum spacium coercita, sed per leves angustias expressa, facilè laxiorem in proximo fistulam impleret. Ideoque illud adhuc, quoties signatur calix, diligentæ adjiciendum est, ut fistulæ quoque proximæ per spacium, quod Senatusconsulto comprehensum diximus, signentur. Ita demum enim villicus, cum scierit non aliter quàm signatas collocari debere, omni carebit excusatione. Circa collocandos quoque calices observari oportet, ut ad lineam ordinentur, nec alterius inferior calix, alterius superior ponatur. Inferior plus trahit, superior minus ducit: quia cursus aquæ ab inferiore rapitur. In quorundam fistulis ne calices quidem positi fuerunt: hæc fistulæ solutæ vocantur, & ut aquario libuit laxantur, vel coartantur. Adhuc illa aquariorum intolerabilis fraus est, *b* translata in novum possessorem aquæ foramen novum castello imponunt, vetus relinquunt, quo venalem extrahant aquam. In primis ergo hoc quoque emendandum curatori crediderim. Non enim solum ad ipsarum

a Aliàs EFFLVERE. *b* Aliàs translata i. n. p. aqua.

psarum aquarum custodiam, sed etiam ad castelli tutelam pertinet, quod subinde & sine causa foratum vitiat. Etiam ille aquariorum tollendus est reditus, quem vocant punctam. Longa ac diversa sunt spacia, per quæ fistulæ totâ meant Urbe, latentes sub silice. Has comperi per eum, qui appellabatur à punctis, passim *a* convulneratis omnibus in transitu *b* negotiatoribus, præbuisse peculiaribus fistulis aquam: quo efficiebatur, ut exiguus modus ad usus publicos proveniret. Quantum ex hoc modo aquæ sublatum sit, æstimo ex eo, quod aliquantum plumbi sublatis ejusmodi ramis reductum est.

SUPEREST tutela ductuum, de quâ prius quàm dicere incipiam, pauca de familiâ, quæ hujus rei causa parata est, explicanda sunt. Familiæ sunt duæ, altera publica, altera Cæsaris. Publica antiquior, *c* quam ab Agrippâ Augusto relictam, & ab eo publicatam diximus. Habet homines circiter *d* c c x l. Cæsaris familiæ, quam Claudius cum aquas in Urbem perduceret constituit, numerus est c c c c l x. Utraque autem familia in aliquot ministeriorum species diducitur: villicos, *e* castellarios, curatores, silicarios, tectores, aliosque opifices. Ex his aliquos extra Urbem esse oportet ad ea quæ non sunt magnæ molitionis. Maturum tamen auxilium videntur exigere omnes in Urbe circa castellorum & munerum stationes, operaque quæ urgebunt, in primis ad subitos casus, ut ex compluribus regionibus, in quas necessitas incubuerit, converti possit præsidium aquarum abundantius. Tam amplum numerum utriusque familiæ solitum, ambitione aut negligentia præpositorum, in privata opera diduci, revocare ad aliquam disciplinam & publica ministeria, ita instituimus, ut pridie quid esset actura dictarem, & quid quâque die egisset actis comprehenderetur. Commoda publicæ familiæ ex Ærario dantur, quod impendium exoneratur vectigalium reditu

a Convulneratas. *b* Aliàs negotiationibus. *c* Ita legendum.

d Aliàs c c l x. *e* Aliàs castellanos.

ditu ad jus aquarum pertinentium. Ea constat *a* ex hortis ædificiisve, quæ sunt circa ductus, aut castella, aut mœnera, aut lacus, quem redditum propè sestertium *b* CCL milium, salientem, ac vagum, proximis verò temporibus in Domitiani loculos versum, justitia Divi Nervæ populo restituit, nostra sedulitas ad certam regulam redegit, ut constarent, quæ essent ad hoc vestigal pertinentia loca. Cæsaris familia ex fisco accipit commoda, unde & omne plumbum, & omnes impensæ ad ductus, & castella, & lacus pertinentes, *c* erogantur.

QUONIAM quæ videbantur ad familiam pertinere exposuimus, ad tutelam ductuum, sicut promiseramus *d* divertimus, rem enixiore curâ dignam, cum magnitudinis Romani Imperii id præcipuum sit indicium. Multa atque ampla opera subinde nascuntur, quibus antè succurri debet, quàm magno auxilio egere incipiant: pleraque tamen prudenti temperamento sustinenda sunt, quia non semper opus aut facere, aut ampliare quærentibus, credendum est. Ideoque non solum scientiâ peritorum, sed & proprio usu curator instructus esse debet, nec suæ tantum stationis architectis uti, sed plurimum advocare non minus fidem quàm subtilitatem, ut æstimet quæ repræsentanda, quæ differenda sint: & rursus, quæ per redemptores effici debeant, & quæ per domesticos artifices. Nascuntur opera ferè ex his causis, nam aut vetustate corrumpuntur, aut impotentiam possessorum, aut vi tempestatum, aut culpâ malè facti operis, quod sæpius accidit in recentibus. Ferè aut vetustate, aut vi tempestatum partes ductuum laborant, quæ arcuationibus sustinentur, aut montium lateribus applicatæ sunt, & ex arcuationibus, eæque per flumen trajiciuntur. Idèò hæc opera sollicitâ festinatione explicanda sunt. Minus injuriæ subjacent subterranea, nec gelicidiis, nec caloribus exposita. *e* Vitia autem ejusmodi,

R

aut

a Aliàs ex olivetis, quæ. *b* Aliàs c c milium. *c* Aliàs erogabantur. *d* Aliàs divertimus. *e* Aliàs Vitia autem ejusmodi sunt, ut aut non interpellato, &c.

aut talia sunt, ut non interpellato cursu subveniatur eis, aut emendari nisi averſa non poſſint, ſicut ea quæ in ipſo alveo fieri neceſſe eſt. Hæc duplici ex cauſâ naſcuntur, aut limo concreſcente, qui interdum in cruſtam dureſcit, iterque aquæ coarctat: aut teſtorio, quod corrumpitur, unde ſunt manationes, quibus neceſſe eſt latera rivorum & ſubſtructiones vitari. Pilæ quoque ipſæ topho exſtructæ ſub tam magno onere labuntur. Reſci quæ circa alveos ſunt rivorum æſtate non debent, ne aquæ intermittatur uſus tempore quo præcipuè deſideratur: ſed vere, vel autumno, & maximâ cum feſtinatione, ita ut antè præparatis omnibus quàm pauciſſimis diebus rivi ceſſent. Neminem fugit per ſingulos ductus hoc eſſe faciendum, ne, ſi plures pariter avertantur, deſit aqua Civitati. Ea quæ non interpellato aquæ cursu effici debent, maximè ſtructurâ constant, quam ſuis temporibus & fidelem fieri oportet. Idoneum ſtructuræ tempus eſt à Kalendis Aprilibus in Kalendas Novembres, ita ut optimum ſit intermittere eam partem æſtatis, quæ nimiis caloribus incandescit: quia temperamento cœli opus eſt, ut ex humore commodè ſtructura combibat, ^a & in unitate corroboretur. Non minus ſol acrior quàm gelatio præcipit materiam: neque ullum opus diligentioſiorem poſcit curam, quàm quod aquæ obſtaturum eſt. Fides itaque ejus per ſingula, ſecundùm legem notam omnibus, ſed à paucis obſervatam, exigenda eſt. Illud nulli dubium eſſe crediderim, proximos ductus, id eſt, qui à VI militario lapide quadrato conſiſtunt, maximè cuſtodiendos: quoniam & ampliffimi operis ſunt, & plures aquas ſinguli ſuſtinent, quos ſi neceſſe fuerit interrumpere, major pars aquarum Urbem Romam deſtituet. Remedia tamen ſunt, ut his difficultatibus inchoatus alveus excitetur ad libram deficientis. Alveus verò plumbatis canalibus, per ſpaciū interrupti ductus, ruruſ ^b contineatur. Porrò quoniam ferè omnes ſpecus per privatorum agros directi e-

rant,

^a Aliàs & ſiccitate corroboretur. ^b Aliàs continuatur: & continetur.

rant, & difficilis videbatur futuræ impensæ ^a præparatio, ut alicujus constitutione succurreretur, simul ne accessu ad reficiendos rivos redemptores à possessoribus prohiberentur, Senatusconsultum factum est, quod subjeci:

QVOD. Q. ÆLIVS. TVBERO. P. FABIVS. MAXIMVS. COSS. V. F. DE. RIVIS. SPECVBVS. FORNICIBVSQVE. IVLIAE. MARTIAE. APPIAE. TERVLIAE. ANONIS. REFICIENDIS. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. VT. CVM. IL. RIVI. FORNICES. QVOS. AVGVSTVS. CÆSAR. SE. REFECTVRVM. IMPENSA. SVA. POLLICITVS. SENATVI. EST. REFICERENTVR. EX. AGRIS. PRIVATORVM. TERRAM. LIMVM. LAPIDEM. TESTAM. ARENAM. LIGNA. CÆTERAQVE. QVIBVS. AD. EAM. REM. OPVS. ESSET. VNDE. QVÆQVE. EARVM. PROXIME. SINE. INIVRIA. PRIVATORVM. TOLLI. SVMI. PORTARI. POSSINT. VIRI. BONI. ARBITRATV. ÆSTIMATA. DARENTVR. TOLLERENTVR. SVMERENTVR. EXPORTARENTVR. ET. EAS. RES. OMNES. EXPORTANDAS. EARVMQVE. RERVM. REFICIENDARVM. CAUSA. QVOTIES. OPVS. ESSET. PER. AGRIS. PRIVATORVM. SINE. INIVRIA. EORVM. ITINERA. ACTVS. PATERENT. DARENTVR.

Plerumque autem vitia oriuntur ex impotentiâ possessorum, qui pluribus modis rivos violant. Primum enim spacia, quæ circa ductus aquarum ex Senatusconsulto vacare debent, aut ædificiis, aut arboribus occupant. Arborea magis nocent, quarum radicibus & concamerationes & latera solvuntur: deinde vicinales vias, agrestesque per ipsas formas dirigunt: novissimè aditus ad tutelam præcludunt: quæ omnia Senatusconsulto, quod subjeci, provisâ sunt:

QVOD. Q. ÆLIVS. TVBERO. P. FABIVS. MAXIMVS. V. F. AQUARUM. QUÆ. IN. URBEM. VENERENT. ITINERA. OCCUPARI. MONUMENTIS. ET. ÆDIFICIIS. ET. ARBORIBUS. CONSERI. Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. CUM. AD. REFICIENDOS. RIVOS. SPECUSQVE. PER. QUÆ. ET. OPERA. PÚBLICA.

R 2

COR:

^a Aliàs Preparatiõni alicujus, F. preparatiõ, ni alicujus.

CORRUMPUNTUR. PLACERE. CIRCA. FONTES. ET. FORNICES. ET. MUROS. ÚTRAQUE. EX. PARTE. VACUOS. CENTENOS. QUINOS. DENOS. PEDES. PATERE. ET. CIRCA. RIVOS. QUI. SUB. TERRA. ESSENT. ET. SPECUS. INTRA. ÚRBEM. CONTINENTIA. ÆDIFICIA. ÚTRAQUE. EX. PARTE. QUINOS. PEDES. VACUOS. RELINQUI. ITA. UT. NEQUE. MONUMENTUM. IN. IIS. LOCIS. NEQUE. ÆDIFICIUM. POST. HOC. TEMPUS. PONERE. NEQUE. CONSERERE. ARBORES. LICERET. SI. QUÆ. NUNC. ESSENT. ARBORES. INTRA. ID. SPACIUM. a EX-TIRPARENTUR. PRÆTERQUAM. SI. QUÆ. VILLÆ. CONTINENTES. ET. INCLUSÆ. ÆDIFICIIS. ESSENT. SI. QUIS. ADVERSUS. EA. COMMISERIT. IN. SINGULAS. RES. IN. DENA. MILIA. DAMNAS. ESSET. EX. QUIBUS. PARS. DIMIDIA. PRÆMIUM. ACCUSATORI. DARETUR. CUJUS. OPERA. MAXIME. CONVICTUS. ESSET. QUI. ADVERSUS. HOC. S. C. COMMISSET. PARS. ALTERA. MEDIA. IN. ÆRARIUM. REDIGERETUR. DEQUE. EA. RE. JUDICARENT. COGNOSCERENTQUE. CURATORES. AQUARUM.

Possêt hoc Senatusconsultum æquissimum videri, etiamsi ex Rei tantum publicæ utilitate ea spacia judicarentur, multo magis cum majores nostri, admirabili æquitate, ne ea quidem eriperent privatis, quæ ad modum publicum pertinebant. Sed cum aquas perducerent, si difficilius possessor in parte vendendâ fuerat, pro toto agro pecuniam intulerunt, ac post determinata necessaria loca, rursus eum agrum vendiderunt, ut in suis finibus proprium jus tam Res publica quam privata haberet. Plerique tamen non contenti occupasse fines, ipsis ductibus manus attulerunt per semitas solutas passim, & rursus jus aquarum impetratum habent, aquarii quantulâcunque beneficii occasione ad expugnandos nunc abutuntur. Quid porro fieret, si non universa ista diligentissimâ lege prohiberentur, pœnaque non mediocris contumacibus intentaretur? Quæ subscripti, hæc sunt verba legis :

T. QUIN-

* Aliàs EXCIDERENTUR.

T. QUINTIUS. CRISPINUS. COS. POPULUM. JURE. ROGAVIT. POPULUSQUE. JURE. SCIVIT. IN. FORO. PRO. ROSTRIS. a ÆDIS. DIVI. JULII. PO. RO. ET. JULIAS. TRIBUI. SERGIA. PRINCIPUM. FUT. PRO. b TRIBUS. SEX. L. F. VARRO. QUICUNQUE. POST. HANC. LEGEM. ROGATAM. RIVOS. SPECTUS. FORNICES. FISTULAS. CASTELLA. TUBULOS. LACUS. AQUARIUM. PUBLICARUM. QUÆ. AD. URBEM. DUCUNTUR. c EARUMVE. QUAM. SCIENS. DOLO. MALO. FORAVERIT. RUPERIT. FORARE. RUMPEREVE. CURAVERIT. PEJOREMVE. FECERIT. QUO. MINUS. EA. AQUA. d EARUMVE. QUÆ. IN. URBEM. ROMAM. IRE. CADERE. e FLUI. PERVENIRE. DUCI. POSSINT. QUOVE. MINUS. IN. URBE. ROMA. ET. IN. HIS. ÆDIFICIIS. QUÆ. URBI. CONTINENTIA. SUNT. ERUNT. IN. HISQUE. HORTIS. PRÆDIIS. LOCIS. QUORUM. HORTORIUM. PRÆDIORIUM. LOCORUM. DOMINIS. f POSSESSORIBUS. g V. F. AQUA. DATA. VEL. ADTRIBUTA. EST. VEL. ERIT. UT. SALIAT. DISTRIBUATUR. DIVIDATUR. IN. CASTELLA. LACUS. IMMITTATUR. IS. P. R. C. MILIA. DARE. DAMNAS. ESTO. ET. QUI. CLAM. QUID. EORUM. ITA. FECERIT. ID. OMNÈ. SARCIRE. REFICERE. RESTITUERE. ÆDIFICARE. PONERE. h ET. CELARE. DEMOLIRI. DAMNAS. ESTO. SINE. DOLO. MALO. ATQUE. ITA. OMNINO. UT. QUICUNQUE. CURATOR. AQUARUM. EST. ERIT. i SI. CURATOR. AQUARIUM. EST. VEL. ERIT. TUM. IS. PRÆTOR. QUI. INTER. CIVES. ET. PEREGRINOS. JUS. DICIT. MULCTAM. PIGNORIBUS. COACTO. COERCITO. EIQUE. CURATORI. AUT. SI. CURATOR. k NON. ERIT. TUM. EI. PRÆTORI. EO. NOMINE. COGERE. ET. COERCERE. MULCTÆ. DICENDÆ. SIVE. PIGNORIS. CAPIENDI. JUS. POTESTASQUE. ESTO. SI. QUID. EORUM. SERVUS. FECERIT. DOMINUS. EJUS. CEN-

R 3

* Vide Notas. b TRIBU Briff. c Aliàs absunt ista, EARUMVE. QUAM. d Aliàs EORUMVE. AQUÆ. e Alii FLUERE. f POSSESSORIBUSVE. AQUA. DATA. g non agnoscit Briffon. h Aliàs absunt ista, ET. CELARE. Sic Briff. i Briff. hæc omittit usque ad AUT. SI. k NEMO Briff.

CENTVM. MILIA. POPULO. DET. SI. QVIS. CIRCA.
 RIVOS. SPECUS. FORNICES. FISTULAS. TUBULOS.
 CASTELLA. LACUS. * AQUARUM. PUBLICARUM.
 QUA. AD. URBEM. ROMAM. DUCUNTUR. ET. DU-
 CENTUR. * TERMINATUS. STETERIT. * NEQUE
 QVIS. EO. LOCO. POST. HANC. LEGEM. ROGA-
 TAM. QUID. OPPONIT. MOLIT. OPSEPT. FIGIT.
 STATUIT. PONIT. COLLOCAT. ARAT. a SERIT-
 VE. VEL. IN. EUM. LOCUM. QUID. IMMITTIT.
 PRÆTERQUAM. EORUM. FACIENDORUM. REPO-
 NENDORUM. CAUSA. PRÆTERQUAM. QUIDEM.
 HAC. LEGE. LICEBIT. OPORTEBIT. QUI. ADVER-
 SUS. EA. QUID. FECERIT. ET. b ADVERSUS. EA.
 REPSEIT. EX. JUSSU. CAUSAQUE. OMNIUM. RERUM.
 OMNIBUS. ESTO. DAMNAS. UTIQUE. AT-
 QUE. UTI. ESSET. ESSEQUE. OPORTERET. SI. IS.
 ADVERSUS. HANC. LEGEM. RIVUM. SPECUM. RU-
 PISSET. FORASSETVE. QUIQUE. SPECUM. FORAS-
 SET. RUPISSETVE. QUO. MINUS. IN. EO. LOCO.
 PASCERE. HERBAM. FOENUM. SECARE. SENTES.
 VEPRES. CAPRIFICOS. CURATORES. AQUARUM.
 QUI. NUNC. SUNT. QUIQUE. ERUNT. CIRCA.
 FONTES. ET. FONTHUM. ET. MURORUM. CURAM.
 RIVOS. ET. SPECUS. TERMINATOS. ARBORES. VI-
 TES. VEPRES. SENTES. RIPÆ. MACERIA. SALICTA.
 HARUNDINETA. EXCIDANTUR. TOLLANTUR. EF-
 FODIANTUR. c EXCORTICENTUR. UTIQUE. RE-
 CTE. FACTUM. ESSE. VOLET. EOQUE. NOMINE.
 IIS. PIGNORIS. CAPTIO. d MULCTA. EDICL.
 OR. UTIQUE. ESTO. IDQUE. IIS. SINE. FRAUDE.
 SUA. FACERE. LICEAT. IUS. POTESTASQUE. ESTO.
 ... e QUO. MINUS. VITES. ARBORESQUE. VILLIS.
 ÆDIFICIIS. MACERIISVE. INCLUSÆ. SINT. MACE-
 RIÆ. QUAS. CURATORES. AQUARUM. CAUSA. CO-
 GNITA. NE. DEMOLIRENTUR. DOMINIS. PERMI-
 SERUNT. QUIBUS. INSCRIPTA. INSCULPTAQUE.
 ESSENT. IPSORUM. QUI. PERMISSISSENT. CURATO-
 RUM. NOMINA. MANEANT. f EJUS. HAC. LEGE.
 NIHIL.

* Aliter hæc in aliis. Vide Notas. a Ita legendum. b ADVERSUS.
 EUM. SIREMPS. LEX. IUS. CAUSAQUE. OMNIUM. RERUM. OMNI-
 BUS. ESTO. UTIQUE. ESSET. c Aliàs ENCODICENTUR. d MUL-
 CTÆ. DICTIO. COERCITIOQUE. ESTO. Vide Notas. e Nihil hîc
 videtur deesse. f Ita legendum & hîc & proximo asterisco.

NIHIL. ABROGATUR. QUO. MINUS. EX. HIS. FON-
 TIBUS. RIVIS. SPECUBUS. FORNICIBUS. AQVIAM.
 HAURIRE. SUMERE. IIS. QUIBUSCUNQUE. CÛRA-
 TORES. AQUARUM. PERMISERUNT PRÆTERQVIAM
 ROTA. CALICE. MACHINA. LICEAT. DUM. NEQUE.
 PUTEUS. NEQUE. FORAMEN. NOVUM. FIAT. ^a E-
 JUS. HAC. LEGE. NIHIL. ABROGATUR.

Utilissimæ legis contemptores non negaverim dignos pœnâ
 quæ intenditur. Sed negligentiam longi temporis deceptos
 leniter revocari oportuit. Itaque sedulò laboravimus, ut,
 quantum in nobis fuit, etiam ignorarentur qui erraverant.
 His verò, qui admoniti ad indulgentiam Imperatoris decur-
 rerunt, possumus videri causa imperati beneficii fuisse: ^a in
 reliquo verò opto ne executio legis necessaria sit, cum offi-
 cii fidem etiam per offensas tueri præstet.

a Aliàs In reliquo verò opere executio n. f.

S E X T I
 J U L I I F R O N T I N I
 V. C.

C O M M E N T A R I I
 D E A Q U Æ D U C T I B U S R O M Æ .
 F I N I S .

